

Bronx under Sankt Eriksbron

Man bufflar och svinar sig fram på Kulturhuvudstadens gator, och närpolisen tycks långt borta, konstaterar dagens krönikör.

För en tid sedan blev jag vittne till hur en tjäckpundare sprang ut och in på systemet på Odengatan i Stockholm och mordhotade kunder. Föreståndaren ringde polisen. Efter en halvtimme hade den inte kommit. Då har "närpolisen" en minuts gångväg till just detta systembolag... och det är vardagen.

Krönika

Brottsligheten, både den grövre och den mindre allvarliga, har blivit vardag. Tag Bellevueparken bakom Wennergren Center, en del av den skyddade Nationalstadsparken. Den rustas upp för miljoner. Och regelmässigt vandaliserar papperskorgar, bänkar och picnicbord, slås sönder och eldas upp. Det är ungdomsgång som roar sig fredags- och lördagskvällar. Jag har bett "närpolisen" (så mjukt och innerligt och PK det låter) att patrullera i den dessa tider, utan resultat.

Cyklister utanför lagen

Klottret i Stockholm är förfärligt. Bilisterna kör som blådärar och cyklisterna – i synnerhet cykelbuden – tar inte hänsyn till några trafikregler. Mountainbikes får fram på trottoarerna, kör mot rött och enkelriktat. Vissa parker är, efter en lugnare period, på nytt reserverade för knarkarna och deras leverantörer. Det nyupprustade stadsbibliotekets baksida är nersvinad till oigenkännlighet. Under Sankt Eriksbron ser det ut som i södra Bronx. Och så vidare. Staden brutaliserar, både vad det gäller umgänget människor emellan och den fysiska miljön. Och denna stad skall kalla sig "kulturhuvudstad" och eventuellt arrangera ett OS!

Små brott lönar sig

"Generellt sett har ordningspolisen inställningen att de ska jaga det större 'buset', så de bryr sig inte om 'tjafset'. Resultatet blir att ingen tar ansvar." Så uttrycker sig Johannes Knutsson, polisforskare på brottsförebyggande rådet (DN 6 juni). Alltså: det finns gott om brott som det faktiskt lönar sig att begå. Hur har vi kommit därhän?

Polisens attityd är givetvis viktig, den allt osynligare polis som ägnar sig åt att fylla i blanketter – ungefär femtio procent av kåren är sysselsatt med det. Leif GW Persson hävdade nyligen att Stockholm, med lika många poliser och lindrigare brottslighet har en betydligt lägre uppläringsprocent än Baltimore. Pappersvändan är alltså en orsak,

den förbannade oavsättligheten en annan. Och förvisso mentaliteten hos polis och medborgare. I New York använder man numera modellen "nolltolerans", alla brott beivras när de uppdras. Det skulle inte gå i Sverige, säger Knutsson. "Vi har dock inte den hierarkiska organisation som krävs för att skapa det tryck som i N.Y. faktiskt fungerar som en piska. Dessutom skulle facket sparka bakut direkt." Inte piska, utan rejäla primörmorötter skall det vara.

En viktigare faktor torde vara bristen på gammaldags medborgaranda, en brist som märks på snart sagt alla områden. Man bufflar och knuffar sig fram på gatorna, spottar, pissar, spyr och skrånar – i synnerhet i samband med större "festligheter". Bagateller? Nej, inte sammantaget. Varje förslitning i attityderna till medborgerlig conduct skapar irreparabla hål. Man behöver inte bryr sig längre, man bryr sig inte längre och ungdomen lär sig.

Varje förslitning i attityderna till medborgerlig conduct skapar irreparabla hål. Man behöver inte bryr sig längre, man bryr sig inte längre och ungdomen lär sig.

Antagligen har det allmänna socialstatsummet spelat – och spelar – en väsentlig roll. Alla kriminalvårdsanstaltsarna har gjort sitt bästa för att nedvärdera polisyrket och respekten för polismakten. Så gott som varje dag ser jag hur ungdomar hänskrattar åt poliser – som ger dem en tillsägelse eller påtalar någon förseelse. Upplopp i samband med festplatsfyllor är legio – polisen stenas.

När polisen svarar med legitimt våld blir det ett ramaskri bland snällisarna, även om de inte hojtar om "fascism" numera. En småkänlig kula i ett gangsterlär leder till indignationsartiklar. Den etniska, organiserade brottsligheten ökar raskt, men då invandringspolitiken inte får diskuteras annat än via kändisupprop mot rasism och invandring bör beskrivas som en härlig ökning av antalet tillgängliga, exotiska kryddor, så lägs löcket på. Den progressiva snällheten och det finsjälsliga välmenandet har sitt pris.

Så länge det inte finns en medborgaranda, känslan av att vara en *citoyen* som äger det samhälleliga tillsammans med andra *citoyens*, och så länge polismakten inte är en makt med medborgarnas uppdrag att slå till och slå till hårt, också mot obedydlig brottslighet – då kommer också förfallet och kriminaliteten att tillta.

MATS GELLERFELT

Från lobotomins gränsmarker

Nyzeeländskan Janet Frame har blivit berömd och hennes böcker har filmats, så *Pianot*. Margareta Rye anmäler den senaste romanen.

Nya Zeeland, 1940-tal. En ung och överkänslig kvinna blir intagen på mentalsjukhus med diagnosen schizofreni. Sjukdomen har hon läst om och sett som ett tecken på utvaldhet och konstnärlighet – van Gogh, Hugo Wolf och Schumann omnämns alla som schizofrena.

Skönlitteratur

Janet Frame
Ansikten i vatten
Öv: Annika Preis
Bonniers, 1997

I självbiografin *En ängel vid mitt bord* beskriver Janet Frame hur hon tillägnade sig sjukdomssymptomen för att få behålla en ung och sympatisk lärares uppmärksamhet och hur sjukdomen var en bundsförvant i hennes konstnärliga strävan. Men "ändå blev jag trots mina låtsade hallucinationer och visioner allt räddare för samstämmigheten mellan vissa av mina sanna känslor och de jag trodde borde tillhöra någon som led av schizofeni."

Flykt till gemenskap

Det börjar alltså som en flykt från en värld hon inte känner sig hemma i till en gemenskap med diktare och konstnärer. Men det utvecklas till allvar. I åtta år mellan 1945 och 1953 vistas Janet Frame

Före mentalsjukhusen.
13-åriga Janet Frame i sin nya skoluniform, 1937.

på olika mentalsjukhus, tidvis på de avdelningar man förr kallade "stormen", där de oroliga, farliga och akut psykotiska patienterna placerades. De första försöken att skildra upplevelserna som patient finns redan i hennes debutbok, en samlingsnoveller med titeln *The Lagoon* som publicerades då hon fortfarande var intagen på sjukhus, 1951.

"Hon har inte varit särskilt samarbetsvillig på sista tiden. Vi har satt upp henne för behandling i morgon."

I den nyligen till svenska översatta romanen *Ansikten i vatten (Faces in the Water)* från 1961 har hon beskrivit sina upplevelser i fiktiv form. I självbiografin skriver hon:

I min bok *Ansikten i vatten* har jag i detalj beskrivit omgivningarna och händelserna på de mentalsjukhus jag vistades på under de följande åtta åren. Jag har också skrivit sakligt om den behandling jag fick och vad jag tyckte om den. Fiktionen ligger i porträttet av huvudpersonen, som baserats på mitt liv men har givits i stort sett fiktiva tankar och känslor för att skapa en bild av den sjukdom jag såg omkring mig.

Detta är ett unikt dokument från ett land som de flesta av oss är främmande för. Händelserna utspelar sig innan psykofarmaka revolutionerade vården av de psykiskt sjuka, gjorde livet lättare för patienten och patienten mer lättbehandlad för personalen.

Janet Frame har gett oss ett dokument om mänsklig förnedring som är skrämmande. Hon skildrar skräcken för behandlingar som elchocker och lobotomi – en ope-

ration som skar av nervernas bän-system till och från pannloberna och som ofta misslyckades. Den förändrade alltid personligheten. Konstnärinnan Sigrid Hjertén avled efter ett sådant ingrepp på ett svenskt sjukhus 1948. Frame skildrar isolering och inlåsningar, tvångströjor, personalens godtycke. De sjuka behandlades som barn: "du behöver en läxa". Och läxan kunde vara isolering eller behandling med elchocker: "Hon har inte varit särskilt samarbetsvillig på sista tiden. Vi har satt upp henne för behandling i morgon."

Febrigt gestaltande språk

Det förunderliga är att Frame ser inte bara sig själv utan även de andra, att hon trots sjukdomen har både närvaro och distans. Det förunderliga är också språket: i första kapitlet: en febrigt gestaltning av ett tillstånd där syntaxen har upphört, där intrycken korsar varandra i ett överhettat nu."

Jag lades in på sjukhus för att en stor spricka öppnades i isflaket mellan mig och de andra människor jag såg gå iväg med sin värld över ett violblätt hav där hamnarhajar i tropisk frid simmade bredvid sälar och isbjörnar. Jag var ensam på isen. Det blev snöstorm och jag domnade och ville lägga mig ner och sova och skulle ha gjort det om inte främlingarna hade kommit med saxar och tygväsor fulla med löss och giftflaskor med röda etiketter och andra faror som jag inte hade känt till tidigare...

I fortsättningen får språket en lugnare rytm, metaforerna blir färre och det raka berättandet tar över. Åtta års vandringar mellan olika mentalsjukhus med korta perioder av försök att leva ut i den andra, vanliga världen tings ihop på drygt 200 sidor. Ändå tecknar hon en rad porträtt av medpatienter, fulla av humor, ömhet och klarsyn. Även några ur personalen får hennes förståelse och till och med kärlek.

Insulin istället för lobotomi

Det som bokstavligen räddar henne till livet är skrivandet. Man försöker övertala henne att gå på en lobotomioperation – om hon inte accepterade skulle närmaste anhörig avgöra frågan – men en läkare som kände till hennes författarskap avråder och föreslår i stället den då nya insulinbehandlingen. Med hjälp av denne läkare och sin förmodliga till analys och självinsikt tar hon sig ut ur sjukdomen.

Vid 30 års ålder börjar hon om på nytt och förverkligar sina drömmar om att bli författare. Idag är hon en av sitt lands mest berömda författare och nämns i nobelpris-sammanhang.

Annika Preis har översatt, lyhört och känsligt som vanligt. Hon lyckas i den här volymen, liksom i den del av självbiografin hon har översatt att hitta en svensk ton som inte skorrar eller lånar sig till anglicismer.

MARGARETA RYE